Վարժին 'ի բանից եւ տիբականաց,
Ցանձին Քրիստոսի խառնիլ բնութեանց,
Ընդդէմ ժողովոյն Շիրակայ վանաց,
Ուր մեր հարք փախչին յայդ մոլար կարծեաց,
Ո՛չ ոք առ նոսա ժառանգող փառաց,
Թէպէտ 'ի սրբոց հասեալ դաս կարգաց,
Քանզի ըստ նոցա՝ ազգ մարմնաւորաց,
Համայնք արդեալք 'ի խիղճ կայանաց,
Երգեն 'ի դասս զՄարտիրոսաց,
Լինիլ դասակից երկնից հրեշտակաց,
Ի գալ 'ի պայքար լինին հակասաց,
Թէ չեւ են տուեալ վարձ առաքինեաց,
Ասեն թէ հոգիք, 'ի վախճան կենաց,
Հանդէպ ո՛չ լինին 'ի դատ յանցանաց,
Զի առանձնական դատ մէն մի անձանց,
Զունի առ նոսա հետք յիշատակաց,
Մարմին թաթախեալ յարիւն տան ռամկաց,
Ուսումն ինքնահնար նոր վարդապետաց,
Գոգ ո՛չ հաւատան անշուշտ պատգամաց,
Շատ է ճաշակումն լոկ հացին կենաց,
Ընդդէմ Առանց՝ Սոյ կանոնաց,
Վարեն զանապակ 'ի սկիհ նուիրաց,
Զերկուս 'ի տոնից տէրունականաց,
Խառնեն 'ի նշան խառնման բնութեանց,
Թէ մկրտութիւն յաշխարհականաց,
Զ'է ինչ իսկական ասեն ըստ քմաց,
Սուրբ կոյս Եւդոկիէ ինքնին մկրտեաց,
Զիւր հայր և զեղբայր ըստ յայսմաւուրաց,
Զօծման զիսորհուրդ ո՛չ տան հիւանդաց,
Ընդդէմ Ցակոբայ, բանին հրամանաց,
Զոլիս լուանան 'ի ջուր, ըստ տաճկաց,
Որպէս թէ նովին սրբին բիծք մեղաց,
Փոխեն զատացեալն առ 'ի հրեշտակաց,
Սուրբ Երրորդութեան լինիլ սրբասաց,
Եղեալ Պետրոսի թափչի հետագնաց,
Երբ զԽաչեցար տան Երից Անձանց,
Ահա ստուերականք 'ի հին օրինաց,
Պահեալք Հրէարէն 'ի Ռահ կենդանեաց,
Մարմին Քրիստոսի զոհ ողջակիզաց,
Շնորհեալ Աստուծոյ նորոգ օրինաց,
Ահա նորաւետ հուր ատրուշանաց,
Հուր խաւարահոլմ մաճուած պատրուգաց,
Աստուածատեսակ՝ պատիւ գեր փառաց,
Առնու 'ի Սաղիմ յայդ երկրպագուաց,

Տեսցես ստուգիւ զիսկ այդ պատգամաց,
Անդ 'ի հոլովիլ տասնամիւ ամաց,
Որպէս չեւ անցեալ ութսուն հինգ ամաց,
Եղև տեառ աղերձ պաշտօն հրայրեաց,
Առեալ արծաթոյ թեմն եկեղեցեաց,
Ծախեն թանգագին մէն մի երիցանց,
Ընթացք 'ի շաւիղ սիմոնականաց,
Առնուլ մարմնաւոր ընդ հոգեւորաց,
Հաղիւ թէ գտցես գիտակ զոք իրաց,
Որ են հարկաւոր հարկիւ միջոցաց,
Թէ ինչ ասիցես 'ի հաւատալեաց,
Կարծեն պղակրօն լինիլ սին մտաց,
Կազիւ տեսանեն սակ հոգեւորաց,
Բանին աստուծոյ ըստ վաճառողաց,
Կապեն արձակեն ո՛չ ըստ կանոնաց,
Ի գալ 'ի հանդէս մեծի պարգեւաց,
Պանծան պիտակօք ըստ կերպարանաց,
Ցերգոց շարական 'ի տաղ մեղեդեաց,
Թէ էր նուագօք հաւատք աստուծոյ,
Հաւատք բոլորէր 'ի ձայն բորենեաց,
Թէ բան հաւատոյ ախորժ ձեր կամաց,
Ի լաց ընկեցէք զղէն պղազդեաց,
Զի մեք լոկ գրչաւ լինիմք զինազգեաց,
Դիոշմել զոր Աստուած՝ մեզ վարդապետեաց,

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԶՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵՆԷ

ՀՈՌՈՄՈՍԻՆ ՎԱՆԱՑ Ի ՇԻՐԱԿ։

(Շարունակութիւն)

Այս հայր Սարգիս զոր Աստղիկ կրէ Հոռոմոսին վանաց վանական, սմա մանկանուն դասանէր և անուանս ճոն. զի սա որ Հոռոմոսին վանաց էր վանական և դասու 'ի վերոյնշանակեալ ժողովին, շինեաց և զՍուրբ Գրիգոր Հառիճոյ, և զԿարմիր վանք յեղը Ախուրեան գետոյ յայժմեան Ղազլբիկիսայ. յորոյ արձանագրութեան գնի և թիւ վախճանի նորա. և է սա Երկրորդ 'ի կարգս Առաջնորդաց Հոռոմոսին

յետ Յովհաննու ՋՆՋ՝ կոչեցելոյ՝ ըստ Ասողկայ։

Հեղինակն հին Հայաստանի ոչ երբէք յիշատակէ զշինութիւն կամ հաստատութիւն վանացն 'ի ժամանակէ թուականին, յորմէ համարիմք մեք շինութիւնն լեալ վանացն, այլ միայն հաստատելով զայն 'ի բանից անտի Ասողկայ 'ի ձեռն Յովհաննու ի տասներորդ դարու, անյիշատակ թողու զաւերութիւն մենաստանին 'ի շինութեան յետ այնորիկ մինչև 'ի ՆՁԷ. առանց գիտելի միով լուսանիւ 'ի տանիս բոլորշի ամփոփեալ իբրև զժամատունն Հառիճոյ և կարի հնագոյն քան զայլ տաճարս Հոռոմոսին։

Յետ վախճանին Հայր Սարգսի վանականի Հոռոմոսին վանաց 'ի թուին Հայոց ՆԼԳ. (984.) որպէս հաւաստեմք յարձանագրէ շինութեան Կարմիր Վանաց, մինչև ցթուական շինութեան Սուրբ Յովհաննէս Եկեղեցւոյն 'ի Յովհաննէս Շահնշահէ, այն է ՆՁԷ. յլնթացս յիսուն և չորս ամաց ոչ գտանեմք զոք յաջորդեալ 'ի վանահայրութիւն Հոռոմոսին վանաց. ուստի և հաւանական թուի ասել եթէ անմիջապէս յաջորդեաց 'ի վանահայրութիւն Հայր Յովհաննէս յետ սպառոյն. յորոյ 'ի յիսուն և չորս ամի Վանահայրութեանն կառուցաւ Սուրբ Յովհաննէս Եկեղեցին 'ի Շահնշահէն Յովհաննու։

Յայսմ ժամանակէ մինչև ցանկումն Տէրութեան Բագրատունեաց թէ և ոչ տան մեզ վէմս արձանագիրք վանացն, այլ հաւաստի է, եթէ Հոռոմոսին Վանք էր 'ի շինութեան. և յունէր վանահայրութիւն և ուխտ միաբանական 'ի նմա. զի ոչ միայն խնամէին Թագաւորք մեր զայն իբրև հանգստարան նախնեաց իւրեանց, այլ և բովանդակ քաղաքին էր Անւոյ ուխտից և երկրպագութեան տեղի Վանք քաղաքամօրն Հայաստանեայց։

Իսկ յետ բարձման Թագաւորութեան և յետ զաղթելոյ ժողովրդեան յայլ և այլ պետութիւնս, մարթ է ուրեմն ասել, եթէ և Հոռոմոսին Վանք յլնթացս փոխադարձ տիրապետութեան Անւոյ մերթ 'ի յունաց և մերթ 'ի պարսից՝ մնաց ամայի յուխտէ մինչև ցտիրապետութիւն այնորիկ վերստին 'ի վրաց յամի տեառն 1174. յորում ժամանակի արքայն վրաց Գորգի առեալ զԱնի, վերակացու կարգեաց երկրին զԻւանէ Աթաբէկ Ուռպելեան, որ ընդ զաքարիայ եղբօր իւրոյ պահեցին զաշխարհն յերկայն ատենակալութեանց պարսից և այլոց թշնամեաց մինչև ցամ Տեառն 1239.

Եւ արդարև յլնթացս այսորիկ ժամանակաց իշխանութեան զաքարիայ գտանեմք զհաստատութիւն վանահայրութեանն Հոռոմոսին և ուխտի միաբանութեան այնորիկ՝ յարձանագրաց վանացն. յորս որպէս այս ամենայն, երևին նոյնպէս և ամենայն կալուածք այնորիկ և ինչ ինչ յիշատակք բարեպաշտութեան ընծայեալք 'ի ժողովրդոց քաղաքին Անւոյ 'ի զանազան ժամանակս։

Երևի յարձանագրութեանց. զի 'ի տիրապետութեան երկրին շիրակայ 'ի զաքարիայ սպասալարէ իշխանութեամբ վրաց՝ սեպհական կալուած էր Հոռոմոսին Վանք իշխանացն հայոց գնեալ յառման երկրին կամ 'ի պարսից և կամ յարքունուստ վերբաց. զի 'ի թուին հայոց. ՈԾ. (1201). տիրէին վանացն Գրիգոր որդի Համենայ որդւոյ Իշխանի. որպէս գնի յարձանագրութեանն որ 'ի սոյն թիւ՝ ասի, "Ես Գրիգոր որդի Համենայ որդւոյ իշխանի ետու զիմ գանձագին գիւղը զՆերգս 'ի մեր սեպհական ուխտս և գերահռչակ վանքս.

Բայց և այնպէս տեսանի ևս 'ի նոյն յարձանագիրս. զի վիճակ կառավարութեան վանացս խանգարեալ էր յետ ժամանակի 'ի ձեռս վանահարց. և որ կալուած և արդիւնք էին վանացն յիշատակք բարեպաշտութեան յառաքինի արանց ընդ ժամանակս ժամանակս նուիրեալք 'ի սնունդ միաբանից, 'ի սմին ժամանակի ընդ ձեռն անհաւատարմութեան վանահարց յանձնական օգուտ դարձուցեալ. զի յաղագս այսօրինակ ընչաքաղցութեան և յափշտակութեան հարստութեանց վանացն որպէս վկայէ, կաշառանօք առնուին զվանահայրութիւնն Հոռոմոսին 'ի Տերանց այնորիկ. և զարդիւնս վանացն ծախէին յանձանց պէտս 'ի քակտումն ուխտի միաբանութեանն. սակս որոյ իշխանք որք տեարքն էին Հոռոմոսին, զիր յիշատակի հաստատեն արձանագրութեամբ և արգելուն նզովիւք զայս ամենայն ըստ այսմ "'ի թուիս. ՈՀԷ. Կամաւ ամենակալին Աստուծոյ այս մեր գիր յիշատակի է Հինուկ Գրիգորոյ Հասանայ և եղբայրորդեանց իմոց տերանց Սուրբ Ուխտիս վանացս Հոռոմոսի, որ հաստատեցաք արձանագրով . . . 'ի յարանց կամ 'ի կանանց ով կաշառով հայր գնէ, այնպիսին նզովս առցէ զՅուդայի Աստուածավաճառին. . . և հայր և այլ գործաւոր որք կաշառս տան յայտնի կամ ծածուկ. . . և հայր որ 'ի վանիցս հաց ծախէ կամ

ղի վանիցս 'ի բաց խորէ, նզովեալ եղիցի մահու եւ կենօք . . . .

Բայց որպէս երեւի և յայլ արձանագրութեանց, ոչ հայեցեալ վանահարց յայս նզով, յայն միջակ աղքատութեան հասուցեալ էին զՀոռոմոսին վանս 'ի թուին հայոց ՈՂ.Ե. (զուցէ և յաւերանաց երկրին) մինչ զի տեսեալ Աշոտոյ որդւոյ գէորգայ թոռին Աշոտոյ զկրթին կեցութիւն ուխտին, ընծայէ վանացն չորս եզն. երեք կով. չորս էշ և երկու ձի՛

Այլ թէ յետ վախճանին զաքարեայ և յետ անկանելոյ շիրակայ վերստին 'ի ձեռս պարսից և այլ թշնամեացն հայաստանի, դարձեալ ամայի եղև Հոռոմոսին վանք, և ցրուեցան ուխտ միաբանութեան այնորիկ և դարձաւ խոպան աւերակ մինչև ցեօթն և տասներորդ դարն, յորում հազիւ թէ խաղաղացաւ հայաստան մասն Արարատեան, և սկսաւ անդրէն վանահայրութիւն 'ի բազում վանորայս երկրին, վկայի յարձանագիրս վանացն 'ի վերջին նորոգութեան այնորիկ։

Այսպէս ապա և առանց երկբայութեան կարեմք մակաբերել թէ՝ և յութերորդ դարու անդր, զի գտանի յարձանագիրսն որպէս ասացեալ եմք ՄԽ. թուական հայոց, զոր և համարիմք ամ շինութեան, Հոռոմոսին վանք լեալ 'ի շինութեան, յետ յառնելոյ պատերազմաց և ասպատակութեանց երկրիս յաւուրս մարզպանաց, նեղեալք ուխտի միաբանութեան այնորիկ յերեսաց հալածանաց՝ լքին զայն ամայի, և ամրացան 'ի լերինս և 'ի խորաձորս, զորոց վէպս տան մեզ ազգային պատմիչք։

Յամին 1685· և հայոց ՌՃԼԴ. դանիէլ վարդետ տիգրանակերտցի յետ բազմաժամանակեայ աւերանաց Հոռոմոսին վանաց վանահայր լեալ այնմ բազում աշխատութեամբ և նեղութեամբ 'ի ժամանակս տաճկաց մաքրեաց զսուրբ Յովհաննէս եկեղեցին կառուցեալն 'ի յովհաննէ, շահնշահէ յաւերանաց և յաղբոյ և 'ի հողոյ, որովք լցեալն էր, և զաղիւ և տղմուտ մթագածութեամբ անշքացեալ, և նորոգեալ զմնացեալն ողջոյն, հաստատեաց վերստին զուխտ միաբանութեան 'ի նմա, յորմէ և ցայժմ,

Յետ նորա 'ի թուին 1786· ՌՄԼԵ. նորոգէ և զզանգակատունն Հոռոմոսին յովհաննէս վարդապետ շամբեցի. որ արձանագիր եղեալ է յորմն արեւմտեան դրան մենաստանին։

'Ի ժամանակս գերեվարութեան բնակչացն Արարատեան դաշտի, յորում և Աթոռն Սուրբ Էջմիածին, 'ի յետին աւուրս իշխանութեան պարսից 'ի վերայ երկրին, այն է յամաց տեառն 1800·—1804·—1807· առէպ լինէր Հոռոմոսին վանք տեղի ապաստանի ցրուեալ միաբանութեան Էջմիածնի. զորս ժողովէին Առաջնորդք տեղւոյն և խնամէին մինչև 'ի խաղաղանալ երկրին. զայս պատմէին առ մեզ ծերունիք 'ի միաբանից մերոց, որոց 'ի սարկաւագութեան և 'ի դպրութեան ժամանակի գտեալ են փախստեամբ 'ի Հոռոմոսին վանս։

Գոլով այժմ Հոռոմոսին վանք 'ի սահմանին տաճկաց ընդ իշխանութեամբ պատրիարգին Կոստանդնուպօլսոյ, որ թէ և յառաջին ժամանակաց անտի ցառ մեզ կառավարէր 'ի ձեռս առանձին վանահարց և լինէր առ նոքօք ուխտ միաբանութեան ըստ իմիք, այլ առ մեօք կառավարութիւն այնորիկ է 'ի ձեռս Առաջնորդին Կարուց, յորոյ 'ի թեմն է վանքն։

Զհաստատութիւն մնացեալ 'ի շիրակ գաւառի, յորում և Հոռոմոսին վանք, 'ի ժամանակաց անտի խաղաղանալոյ աշխարհիս մինչև յաւուրս մեր որպէս գրեցաք ցայս վայր, կարգելով աստէն ըստ մերում ոճոյ հանդերձ ժամանակագրութեամբք, դիցուք յետ այսորիկ զկարգ Առաջնորդացըն և վայլըն կարգաւ.

Բ.

Առաջնորդք Հոռոմոսին վանաց հանդերձ ժամանակագրութեամբ

Հայր յովհաննէս Ա. շինող Հոռոմոսին կոչեցեալ յԱնոդկայ յաւուրս հալածեալ կրօնաւորացն 'ի Ռոմանոսէ. որոյ վանահայրութիւն Հոռոմոսին 'ի բանից Անոդկայ համարիմք լեալ յերկոտասներորդում ամի Թագաւորութեան Աբասայ. այն է 'ի թուին հայոց ՅԴ. որում թուի ժամանակից լինել հայր Սարգիս Հոռոմոսին վանաց վանականն ասացեալ յԱնոդկայ, զորմէ ստորև։

Հայր Սարգիս Հոռոմոսին վանաց վանականն կոչեցեալ յԱնոդկայ, գտանի 'ի ժողովին Անւոյ 'ի դատապարտութեան վահան Կաթուղիկոսի 'ի թուին հայոց ՆԺԹ. շինէ զսուրբ Գրիգոր Հաւիճոյ յա-

մէն տեառն 970—979· յոյր և արձանագրութեանն կոյի ձոնէ. Նոյնպէս և զեկեղեցին Սուրբ Գրիգոր կարմիր վանքն ասացեալ, հիմնեալ 'ի թուականի 979· վախճանի. զորոյ պշնութիւնն հաստուցանէ 'ի կատար հայր Սողոմոն յետ հինգ ամաց։

Հայր Յովհաննէս Բ. Առաջնորդ Հոռոմոսին 'ի թուին Հայոց ՆՁԷ. յորում կառուցանէ Յովհաննէս շահնշահ որդի գագկայ շահնշահի զսուրբ Յովհաննէս Եկեղեցին հանդերձ ժամատամբն 'ի հայ ապետութեան տեառն Պետրոսի։

Հայր Յովհաննէս Գ. վանահայր Հոռոմոսին 'ի թուին Հայոց ՌԽԳ. յառաջին ամի Կաթուղիկոսութեան Տեառն Բարսղի. որ յարձանագիրս զանձըն հայրապետ Սուրբ ուխտի անուանէ. կարգէ 'ի վանս պատարագել ամենայն միանձանց ուխտին եթէ ոք 'ի միաբանից փոխեսցի առ Աստուած։

Խաչատուր Առաջնորդ Հոռոմոսին յիշատակի յարձանագիրս 'ի թուին Հայոց ՌԻԳ. 'ի հայրապետութեան Տեառն Բարսղի։

Մխիթար Առաջնորդ Հոռոմոսին 'ի թուին Հայո ՌԾ. յիշխանութեան զաքարիայ սպասալարի։

Բարսեղ Առաջնորդ Հոռոմոսին՝ Ամիրերկաթն կոչեցեալ 'ի թուին Հայոց ՌԾԳ. որպէս երևի յարձանագիրս։

Հայր Գրիգորիս Առաջնորդ Հոռոմոսին յետ Բարսղի Ամիրերկաթոյ, 'ի թուին Հայոց ՌԿԷ։

Տէր Բարսեղ Արքեպիսկոպոս որդի Ամիրերկաթոյ ասացեալ բարսղի. Առաջնորդ Հոռոմոսին 'ի թագաւորութեան Հայոց և վրաց՝ զաւթի, 'ի թուին Հայոց ՌՂԲ։

Հայր Վահան Վանահայր Հոռոմոսին 'ի թուին Հայոց ՉՀՆ. որ շինողն է աշտարակի Ներքին պարսպի վանացն և զանգակատանն։

Դանիէլ վարդապետ՝ վանահայր 'ի թուին Հայոց ՌՃԼԴ. որ նորոգէ զՀոռոմոսին վանս յաւերանաց. յորմէ և ցարդ շարունակի վանահայրութիւնն։

Յովհաննէս վարդապետ շամեցի Նորոգող զանգակատանն յիշատակեալ յարձանագիրն 'ի թուին. ՌՄԼԷ. (1788)·

Գ.

Կալուածք Հոռոմոսին վանաց յիշատակեալք 'ի բարեպաշտից։

Ի Թուին Հայոց

ՌԺԴ. Նշխի մի 'ի փայտէ. Նուիրեալ 'ի պետրոսէ Երիցու և յեղբօրորդւոյ Նորա՝ 'ի ղաղարայ 'ի յուսկանէ և 'ի սիմոնէ։

ՌԾ. Զբաղաց մի 'ի կողջ 'ի գլի ձորին, յիշատակ Տիգրանայ ուրումն ծառայի Զաքարիայ սպասալարի։

" Գիւղ մի մերանց կոչեցեալ՝ Նուիրէ ամե խաչեղբայր անուն և որդի նորա Աւետիք։

ՌԾԳ. Այն մի ջրաղաց 'ի կամրջի ձորին Արէեա Ն կոչեցեալ. Նուէր 'ի զմրուխտ խաթունէ յամուսնոյ Սմբատայ առն Աստուածասիրի։

" Երգ անուն գիւղ զանձագին գրիգորոյ որդւոյ Համանայ՝ տուեալ 'ի նմանէ, որպէս աւի յարձանագիրն՝ 'ի սեպհական ուխտիքեանց 'ի Հոռոմոսին վանս։

ՌԿԷ. Կշպակ մի յԱնի 'ի փողոցին և 'ի Ներքեն Պաքսնի յիշատակ վարդոյ ձիծվարդեանց։

ՌՀԸ. Ձիթահանք մի գնեալ 'ի վանաց Հոռոմոսին և յիշատակ տուեալ այնմ՝ Վասակայ որդւոյ զաւթի թոռին Կիւրիկէ արքայի տեառն Նոր բերդին՝ յիշատակ հոգւոյ վահրամայ և թամարին։

ՌՂԵ. Աւետարան մի ամենազօլ. յՍշոտոյ որդւոյ գէորգայ 'ի յիշատակ ծնողաց իւրոց։

ՁԺԵ. Այգի մի Սարգիս Երիցու փարպեցւոյ՝ յիշատակ ծնողաց իւրոց։

ՁԷ. Հնձանատեղի մի յԱրուճ և 'ի փարպի շինեալ 'ի Մկրտիչ Արեղայէ՝ յիշատակ Հոռոմոսին վանաց։

ՁԻԹ. Տուն 'ի գիւղն ձողքագոմ յիշատակ Մաքասայ դստեր Արասլուին։

ՁԾԵ. Տապանատուն մի (գերեզմանոց) յիշատակ Մամուկ դստեր Վահրամայ։

Անթուականք

Այգի մի 'ի ծմակին յիշատակ շերանիկ Աոն. և ծակնաց կէս գանկն՝ Նուէր 'ի Սուրբ յովհաննէս Հոռոմոսին 'ի մարիամայ ամուսնոյ շերանկանն։

Կշպակ մի 'ի յԱնոբոյին փողոցի և

Կշպակ երկու 'ի կոերն յանուն Սուրբ յովհաննու նուիրեալ յԱռիւծ անուն որդւոյ Աստուածատրոյ՝ 'ի յիշատակ կնոջ իւրոյ Համաւորին։

Այգիք փոքր յԱրուճաւանի յիշատակ Հոռոմոսին վանաց՝ 'ի բարեպաշտից Եկեղեցպանին, փաշուտին, Լապստակացն, Հանկանն, Առիւծկանն, Ապպետեանցն, Թավրւրեանցն և Խաչեղբարցն։

Հայրենի տներ Գեորգ ծեր երիցու՝ մօտ 'ի կարուց գուռն յԱնի։
Հայրենի տուն գիւղիկ կրօնաւորի 'ի Քարափանն։
Կղպակ վաճառանոց 'ի զարկնայ փողոցին մօտ 'ի Սուրբ գրիգոր։
Պարտէզ Արքաշամու 'ի բերդին, և
Հայրենի տներ Սարգսի 'ի ռաճ ձորին դրան վանացըն։
Ուռուտ Արշաւրի Աղցեցւոյ։
Ծաղկոցի կէսն խոսրովեանց՝ յիշատակ փոշուտին։
Ծաղկոց մի խաչիկ երիցու։
Տներ շուշիկ տիկնոջ զուգակցին խոսրովու՝ նուիրեալ 'ի Սուրբ յովհաննէս։
Այգի մի 'ի փարպի յիշատակ Բարդուղիմէոս Աբեղայի։
Ջուղանկ գիւղ իւր հողովն և ջրովն. յիշատակ Քոթիթ ձոնի և կենակցի նորին Շահմամայի 'ի Սուրբ Յովհաննէս։
Կէս գանկ (գիւղ) 'ի մարաց մարզին՝ յիշատակ Իգնատիոսի 'ի Սուրբ յովհաննէս։
Տուն երկու Գրիգորի որդւոյն Բախտիարին ընծայեալ Սրբոյն յովհաննու։
Կղպակ երեք 'ի նմանէ 'ի յիշատակ որդւոյ նորա Աւագխաթունին։

(Հ. [illegible]):

ՑՕՂԱԿԵՐՏԻ ԱՐՁԱՆԱԳԻՐՔ
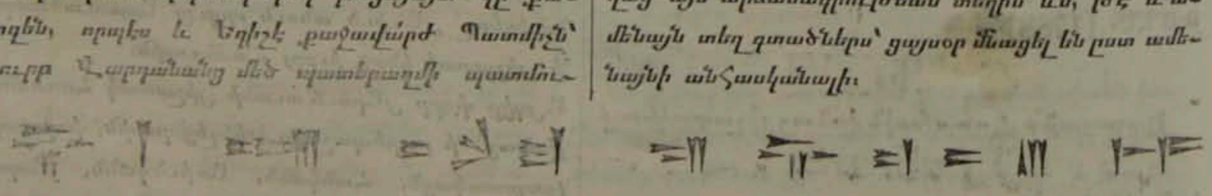
Ներկայ ստորագրութեամբս կ'ցանկամ՝ որպէս Արմաւիր Քաղաքի տեղւոյն և գրութեանն, նոյնպէս և միւս երբեմն երևելի Հայաստանի քանի քաղաքաց ներկայ գրութեանցն ծանօթացնել մեր ազգի ընդհանրութիւնն, այնէ, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], և այլն. որով որպէս ես տեսնելով՝ նոյնպէս և Ազգի բանասէրք լսելով՝ մի խոր մտածենք թէ՝ մեր Ազգը անուսումնութեամբն և անմիաբանութեամբն որքան բարձր և փառաւոր վիճակից՝ ցօր աստիճան խոնարհած է, և բազմամարդ քաղաքներ ամայացած՝ աստ և անդ ցրուելով. վասն զի՝ Ազգային ընդհանուր և մասնաւոր պատմութիւններն իսկ՝ բացայայտ կը քարոզեն, որպէս և Եղիշէ քաջամարտ Պատմիչն՝ Սուրբ Վարդանանց մեծ պատերազմի պատմութիւնն գրելոյ միջոցին՝ տեսել է՝ և ակնդ զգացել է երկպառակութեանն՝ մեծամեծ չարիքն 'ու վնասն, և Քրիստոսեան սիրոյ՝ և սուրբ միաբանութեան չափազանց և շատ ու շատ բարիքն ու օգուտն. ուստի և կ'ասէ. Զուգութիւնն է մայր բարեաց, իսկ անզուգութիւնն ծնող չարեաց. թէ և ամենատատ ողորմութեամբ Տեառն Աստուծոյ՝ աշխ կխաղաղական ընթացքի շրջանը 'կը մերձենայ, որ մեր Ազգը ամենայն տեղ կ'վայելէ խաղաղութիւն, մանաւանդ ներկայ ժամանակիս, և յատկապէս այս քանի տարիներս՝ շնորհիւ մեծազօր Տէրութեանն Ռուսիոյ և մանաւանդ՝ անխոնջ աշխատակրութեամբ Հասարակաց Հօրն մերոյ՝ Վեհափառ Տ. Գէորգ Դ. Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց. որ յօրէ վերամբառնալոյ յԱթոռ փառաց սուրբ Առաքելոցն Թադէոսի և Բարդուղիմէոսի— յԱթոռ Հայրապետութեան Սուրբ Գրիգորի Լուսաւորչին, քան զամենայն ինչ քաղցր համարելով Ազգի ծանր ծանր հոգսերը կրելն՝ իւր մեծամեծ և Ազգաշահ քանի քանի գործքերովն՝ ըստ Մագիստրոսեան գրուածոյն՝ Ազգը իբրև իւր աչքը սիրելով. կ'խնամէ, կ'հոգայ, և կ'ջքնի միշտ խորհրդով, բանիւ, և գործով առաջացնել Ազգի բարոյական տկարութիւնն՝ ուսումնարանաց և Դպրոցաց միջոցաւ դեղ և դարման հասուցանելով՝ իբրև քաջ և ճարտար և սրտացաւ բժշկի. Այս մասին ժամանակի ողջամիտ և ճշմարտասէր գրիչներն անմահ յիշատակաւ կ'արձանագրեն—մենք մեր ստորագրութեան շարունակութիւնն գրենք։—Ահա կը հաղորդեմ 'ի Ցօղակերտ (Տաշբուռուն) գտնուած բևեռաձև գրոց առաջին և վերջին այսինքն 1րդ և 24րդ տողերի ձևն, որ ըստ արձանագրական կարգին պէտք է թուականն լինի. որպէս զի՝ այս արձանագիրն ևս Արմաւիրեան արձանագրոյ նման անյայտ չմնայ ուսումնականներից. և ժամանակին ցանկացողք կարողանան գտնել, օրինակել և կարդալ. ուստի միայն 2 տողերն գրելով, այս է դիտաւորութիւնս՝ որ իմացնեմ ցանկացողաց այս արձանագրութեան տեղին ևս, թէ և ամենայն տեղ գտածներս՝ ցայսօր մնացել են ըստ ամենայնի անհասկանալի։